

DÜNYADA BANKACILIK TARİHİ VE KRİZLERİ: TÜRKİYE'DEKİ BANKACILIK SEKTÖRÜ

Ebru Kübra KILIÇ¹

ÖZET

Dünyada bankacılık çok eski tarihlere dayanmaktadır. Bankacılık faaliyetleri önceleri sarraflar ve bankerler dediğimiz kişiler tarafından yapılmaktaydı. Daha sonra bunların yanında kiliselerde bu bankacılık faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. İlk banka “maket” adında Sümerlilerde M.Ö. 3500 yılında kurulmuştur. Modern anlamda ilk banka 1587 yılında Venedik'te Banco di Rialto adı altında kurulan bankadır. Osmanlı Devleti'ne baktığımızda ise 1847 yılında iki galata bankerleri tarafından kurulan Bank-ı Dersaadet-İstanbul Bankası'dır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bankacılık tarihini incelediğimizde ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1924'teki İzmir İktisat Kongresi ardından kurulan İş Bankası'dır. Bu banka günümüzde de hala faaliyetini sürdürmektedir. Türkiye'de toplam 47 adet banka faaliyette bulunurken; bunların 10352 yurt içi, 70 tanesi yurt dışı olmak üzere toplam 10.422 adet şubeler bulunmaktadır. Dünyada bankacılık krizleri incelendiğinde, yaşanan krizlerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde daralmalara sebep olduğu müşahade edilmektedir. Bankalar, yatırımlara fon sağlayan bir sektör olduğundan bu sektörde yaşanan krizlerle de yatırımların gecikmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada dünya bankacılık tarihinin günümüze kadar olan gelişimi, bankacılık krizlerinin yanında kriz türleri ile birlikte krize neden olan makro ve mikro nedenler inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: BANKACILIK, KRİZLER, BANKACILIK SEKTÖRÜ, EKONOMİ

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Bankacılık ve Finans Tezli Yüksek Lisans, ebrukubrakilic@gmail.com

BANKING CRISES AND HISTORY IN THE WORLD: THE BANKING SECTOR IN THE WORLD

ABSTRACT

Banking is based on very ancient dates in the world. Banking activities were carried out by people who we call creditors and bankers. Then they started to carry out these banking activities in churches. The first bank called "maket" in the Sumerians BC. It was established in 3500. The first modern bank was founded in Venice in 1587 under the name Banco di Rialto When we look at the Ottoman State, it is the Bank-i Dersaadet-Istanbul Bank, which was founded in 1847 by two galata bankers. The first attempt in the banking history of the Republic of Turkey was founded after 1924 Izmir Economy Congress is Is Bankası. This bank still operates today the found a total of 47 banks operating in Turkey; there are 10,422 branches in total, of which 10352 are domestic and 70 are abroad. When the banking crises in the world are analyzed, it is observed that the crises experienced cause contractions in the developed and developing countries' economies. Since banks are a sector that provides funding for investments, the crisis in this sector causes delays in investments. In this study, the development of world banking history up to now, along with banking crises, the types of crises and macro and micro causes that cause the crisis have been examined.

Keywords: BANKING, CRISES, BANKING SECTOR, ECONOMICS

1. GİRİŞ

Dünyada son zamanlarda görülmeye başlayan ekonomik krizlerden sadece gelişmekte olan ülkelerle sınırlı kalmayıp; güçlü ekonomiye sahip olan sanayisi gelişmiş ülkelerde de krizler yaşanılmaktadır. Ekonomik krizin yaşanılmasında yatırımla beraber tüketimde azalmalar, finansal sektörde yaşanan ödemelerdeki aksaklıklarda sistemin düzgün bir şekilde işlemlerini engellemektedir. Bankalara olana güvenin zayıflaması birlikte, sermayesi güçsüz olan bankaların fon akışında azalmalar görülmekte ve sonuç olarak fonların azalması beraberinde kredilerde daralmalar yaşanılmasına, bu daralmalar ise yatırımların düşmesine neden olmaktadır. Bankacılık sektörü finansal kesimi oluşturan temel çatıdır. Türkiye’de yaşanan bankacılık krizlerinin ana nedeninde, sektördeki yapılanmaların olumsuz gelişmelerinin etkisi yadsınamayacak kadar fazladır. Bankacılık sistemi, oldukça kırılgan ve hassas bir yapıya sahip olup sektörün bu kadar kırılgan ve hassas olmasında; doğru olmayan iktisat politikaları, yanlış kalkınma ve yapılan reformların eksik olması krizi bir felakete doğru sürüklemektedir. Ekonomi sektöründe oluşan tüm olumsuzluklar nedeniyle art arda gelen tüm sektörleri kapatarak refahın azalmasına neden olmaktadır.

Bugünümüzde bankacılık kesiminde oluşan sorunlar, son anda meydana gelen gelişmeler değildir; geçmişten günümüze kadar gelen hatalı politikalar ve uygulamaları görmektediriz.

2. LİTERATÜR

Aydın; 2003 yılındaki çalışmasında 1994, 2000, 2001 yıllarında gerçekleşen krizlerle bankacılık sistemi üzerindeki kurumsal ve yapısal sorunlar üzerinde çalışılmıştır. Yaptığı çalışma neticesinde “Türk bankacılık sisteminin bundan sonra daha sağlıklı bir yapıya kavuşması için neler yapılmalı?” sorusuna cevap bulmak için bu çalışmayı yapmıştır. Türk bankacılık sisteminin tekrar krize girmesini engellemek için yeni düzenleme ve önlemlerin alınması sonucuna varmıştır.

Karataş ise 2004 yılında ele aldığı tez çalışmasında birincil amacı, Türkiye'nin yaşadığı krizlerde ders alması gerektiği temel hedefi olmuştur. Çalışmasında Türkiye'de krize neden olan sorunlara bakmış ve finansal yapıda zayıflık, makroekonomik dengesizlik, döviz kurundaki hareketlilik, kısa dönemdeki sermayede hareketlilik gibi yapısal sorunlar üzerinde bir inceleme yapmıştır.

Aynı şekilde Yücel 2004 yılında ele aldığı çalışmada özellikle Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerde Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bankacılık sektöründeki "Yeniden Canlanma Programı" ve açıklanan son yasal düzenlemeleri açıklamıştır.

Dağlaroğlu ise 2004 yılındaki çalışmasında ikiz krizler arasındaki bağlantıları açıklamaya çalışmıştır ve Türkiye'de yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerini örnek olarak açıklamaya çalışmıştır.

2005 yılındaki çalışmasında Canözkan; finansal krizlerin çok nadir olaylar olduğunu düşünmektedir. Ama yaşanan bankacılık krizleri tüm dünyayı etkilediği için olağan durum halinde görmeye başlamıştır. Bu çalışmasında anlatmaya çalıştığı konusu ise gelişmekte olan ülkelerin başta Türkiye olmak üzere bankacılık krizine neden olan sorunları, krizin zaman sıklığı ve krizleri azaltıcı politika seçenekleri üzerinde durmuştur. Eğer bu maddelerden biri eşik değerini geçer ise bunu uyarı sinyali olarak kabul etmiştir ve bu sinyalden sonra iki yıl içinde o ülkede kriz yaşanacağı sonucuna varmıştır.

Yılmaz, Kızıltan, Kaya 2005 yılındaki çalışmasında ise 1800'lü yıllardan günümüze kadar olan süredeki krizler üzerinde durmuşlardır ve 1980 sonrasında meydana gelen krizlerin temelinde finansal sorunların yattığı sonucuna varmışlardır.

Yahşi 2006 çalışmasında ana hedefi meydana gelen krizlerin ülke ekonomisini etkisi altına aldığını hatta ülke sınırları dışına çıkarak uluslararası boyutlara taşıdığını ve büyüme süresince sebep olduğu etkileri ortaya koymaktır.

Arda 2006 yılında baz aldığı çalışmasında ise 1970’li yıllardan itibaren 1, 2 ve 3. nesil kaynaklı finansal krizleri incelemiştir ve gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen krizlerin nedenlerine değinildiğinde ise finansal altyapının iyi olmaması, zayıf bankacılık düzenlemeleri ve son olarak denetleme sistemidir.

Kepez 2006 yılında çalışmasında ise bir öncü – gösterge modeli kurmak ve 2000 Kasım ve 2001 Şubat’ta Türkiye’yi vuran kriz döneminde TMSF tarafından el konulan bankaların ayırt edici özelliklerini sınamaktır. Yapılan çalışma sonucunda başarılı bir sonuca varılmıştır.

Turgan 2013 yılındaki çalışmasında 2008 yılında gerçekleşen finansal krizin ABD üzerindeki etkilerine bakmıştır ve Avrupa Birliği ülkelerine nasıl yansıdığı tartışılmıştır. Kriz sonrası dönemde bu ülkelerin nasıl koruma alacağı, gözlem ve önleme mekanizmalarının neler olacağı konusunda çalışılmıştır.

Özkeskin ise 2015’teki çalışmasında 1950-2013 yılları arasını baz alarak kriz nedenlerini erken uyarı metodu ile ölçmüştür. Bunun sonucunda kriz nedenlerine göre önlemler uygulanması gerektiğine varılmıştır.

2015 yılındaki Yüksel’in çalışmasında ise Türkiye’de 1994 ve 2000 yılları arasında yaşanan bankacılık krizlerinin erken uyarı metodu ile sinyallerini belirleyerek gelecekteki bir krizi önceden tahmin edebilmektedir. Çalışmada üçer aylık veriler eşliğinde metot uygulanmıştır. 2 çeşit model vardır: Logit ve Probit’tir.

Zengin ve Yüksel 2016 yılındaki çalışmasında amaç olarak; bankaların likidite değerini etkileyen faktörleri belirlemek olmuştur. 2015 yılındaki en aktif 10 banka inceleme kapsamına almıştır. Söz konusu amaca ulaşmak için 2005 ve 2014 arasındaki yılları yıllık veriler kapsamında Logit modeli ile sonuçlanmıştır. Bu model sonucunda 12 adet bağımsız değişken sonuçlarına göre “Net Faiz Marjı” ve “Sermaye Yeterlilik Oranı” değişkenlerinin likiditeyi etkilediği sonucuna varılmıştır.

2017 yılında Gülbahar çalışmasında ise amaç olarak bankacılık sektöründeki bozulmalara bakmıştır. Bu bozulmalar sonucunda ülke ekonomisinde olan olumsuz

durumların etkileri ile birlikte iflas eden ve bozulan bankaların yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Aslanpeçe 2017 yılındaki çalışmasında; 2001 yılında yaşanan krizin erken uyarı sinyallerini belirleyerek ileride yaşanılacak bir krizin önceden tahmin edebilmesidir. Erken uyarı sinyallerine yardımcı olarak panel veri analizi kullanılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. 19 bağımsız değişken yardımıyla krizin öncü göstergeleri belirlenmiştir. 2000-2016 yıllarını kapsayan çeyrek veriler kullanılmıştır. Model sonucunda krizin olası etkileri olarak; toplam aktifler, dönem kar ve zararı, faiz dışı gelirler olarak belirlenmiştir.

3. TÜRKİYE'DE BANKACILIK

3.1.Tarihçe

Türkiye'deki bankacılık tarihine baktığımız zaman Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına dayanmaktadır.

Günümüz iktisadi faaliyetlerinin yürütülmesi için güvenli ve koordineli bir para akışı bankaların olmadığı bir yerde sağlanamaz. Bankalar; kişilerin hem tasarruflarını hem de finansman ihtiyaçlarını karşılayan bir kurumdur. İlk bankerler Lombardiya'lı Yahudiler olduğu kabul edilmektedir. Bu Yahudiler pazara kurdukları masa (banka) ile bankacılık faaliyetlerini yapmışlardır. Eski çağlarda paranın ticaretini yapan kişiye banker denilmektedir. Büyük ticaretin yapıldığı yerlerde paranın ticaretinin yapılması hem takas ekonomisini hem de ticaret faaliyetlerini hızlandırıp kolaylaşmasını sağlayan bir öge olmuştur (Güçlüay, 2001, s. 297).

Bankacılık faaliyetlerinin ilk olarak eski Sümer ve Babillilere kadar uzandığı düşünülmektedir. (Kandemir, 2017, s. 43) İlk banka M.Ö. 3500'lü yılında Sümerlilerde "maket" olarak kurulmuştur. Elde edilen çalışmalar sonucunda günümüzdeki bankaların yapmış oldukları işlem ve faaliyetlerde benzerlik göstermektedir (Parasız, 2000, s. 5-6).

Babililer'deki maketlerle nasıl işlem ve faaliyetler yapılacağı Hammurabi Kanunları'nda yazılmıştır. Alınan ödünç paralarla da faize izin verilmiştir. Sümerlilerde çek ve bonoya benzeyen bazı belgeler kullanılmıştır. Bankacılık faaliyetleri maketlerin yanı sıra ticaret ile uğraşan bazı zenginlerinde bu bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. Eski Yunan, Roma ve Mısır'da bankacılık hizmetleri veren kurumlar bulunmaktadır. Eski Yunan'da faiz ile ilgili bir kısıtlama bulunmaz iken, Eski Mısır'da faiz ve faizciliğe izin verilmemektedir (Parasız, 1997, s. 91-92).

Türklerin 1453 yılında İstanbul'u fethetmesi, İtalya'ya doğru bir göç edilmesine neden olmuştur. Göç sonucunda Yunan bilgi ve belgelere batıya koyarak uygarlığın batıda başlamasına yol açmıştır. Rönesans ve reform hareketlerinin yanında Eski Roma hukukunun daha yoğun liberal öğeleri kabul edilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte faize ilgi artmış ve faiz yasağı kaldırılarak meşru olduğu kabul edilmiştir. Rönesans döneminde ortaya çıkan coğrafi keşifler ve yeni buluşlar Avrupa'nın finansal yapısını etkilemesi sonucunda mali sistemde yapısal değişimler meydana gelmiştir (Öçal & Çolak, 1988, s. 13).

Coğrafi keşiflerin sonucunda İspanyolların Güney Amerika'dan getirilen altınlar sayesinde birçok sikkeler basılıp Avrupa'nın para piyasasında sorunlara yol açmıştır. Çeşitli paralar nedeniyle ortaya çıkan para sorunlarını çözmek için 1609 yılında Amsterdam Bankası'nın kurulması kararı alınmıştır. Bu banka modern anlamda faaliyet gösteren ilk bankadır. İkinci banka olarak 1637 yılında da Venedik Bankası kurulmuştur (Yardımcıoğlu & Büyükşalvarcı, 2007, s. 143). 17.y.y'larda meydana gelen İngiltere-Fransa savaşları sonucunda İngiltere'nin para sorunu yaşamaması, bir devlet bankasının kurulmasına neden olmuştur. Bu düşünce ile yola çıkılarak 1694 yılında ilk merkez bankası olan İngiltere Bankası kurulmuştur. 1907'de ABD'de Federal Rezerv Bank kurulmuştur. Bu iki banka ile modern bankacılığın temelini oluşturmuşlardır (Yardımcıoğlu & Büyükşalvarcı, 2007, s. 143).

3.2. Osmanlı Dönemi

Ülkemizde bankacılık sektörünün gelişimi olduğundan yavaş bir şekilde gerçekleşmiştir. Büyük şehirlerde para takasını meslek edilmiş sarraflar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar banka veya bankaya benzer bir kurum oluşmamıştır (Öçal & Çolak, 1988, s. 77).

Osmanlıda bankacılığın gelişmemesinin iki nedeni bulunmaktadır. Türklerin ticaret bankacılık, sarraflık gibi meslekler yerine; yöneticilik ve askerlik gibi mesleklerle uğraşması birinci neden iken, ekonomisi kapalı bir sistem olduğundan Avrupa'da ortaya çıkan sanayi devrimine ayak uyduramamış olması ikinci nedendir (Parasız, 1997, s. 92-93; Tokan, 2001, s. 4).

Bütçe açığını kapatmak için 1840 yılında Osmanlı Devleti ilk kâğıt parasını çıkarmıştır. Bu kâğıt paraya "kaime" adı verilmiştir. Osmanlı hazinesinin devamlı olarak açık vermesi ile kaynağa duyulan ihtiyacın karşılanması için kısa zamanda önemli ölçüde kaime basılmıştır. Devletin sürekli açık vermesi ile kaime diğer yabancı paralar karşısında değer kaybetme ile ticaret için dış kaynaklar bulmakta zorlanmışlardır. Osmanlı Devleti dış ticaretini korumak için 1845'te galata bankerlerinin ileri gelenlerinden en önemli iki tanesi ile anlaşarak dış ticaret için yurt dışı mali piyasalara yazılacak olan poliçelerle finanse edilmesi kararı alınmıştır. Galata bankerleri aynı uygulamanın bankalarda da sürdürülebileceğini belirterek Osmanlı hükümetinden izin istemiştir. 1847 yılında bu izin kabul edilerek İstanbul Bankası kurulmuştur (TBB, s. 1).

Osmanlı Devleti'nde 1839'da Tanzimat ilan edilene kadar bankacılık faaliyetleri bulunmuyordu. Osmanlıda gerçek anlamda kurulan ilk banka 1847'de kurulan İstanbul Bankasıdır. 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminden önce kurulan bankalar daha çok yabancı firmaları finanse etmek için yabancı sermayedarlar tarafından kurulmuştur. Osmanlıda en önemli yabancı banka Osmanlı Bankasıdır (Parasız, 2000, s. 92-93). Osmanlı Devleti'nde bankacılık sistemi, 1856'da kurulmuş olan Osmanlı Bankası ile oluştuğu kabul edilmektedir. Osmanlı

Bankası İngiliz sermayesi olup Osmanlı ile borçluları arasında aracı kurum olmayı amaçlamıştır. 1863'te Fransa ile 1875'te Avusturya sermayesi ile bankada hisseder sahibi olunmuştur (TBB, s. 1).

Osmanlı Devleti'nde 1863'te İngiliz-Fransız ortaklığı ile yeniden yapılanarak bir devlet bankası özelliğini kazanan banka olarak Osmanlı Bankası'nı gösterebiliriz. Bu bankaya 30 yıllık tekel ve kâğıt para basma yetkisi verilmiştir. Ayrıca banka Osmanlı Devleti'nin gelirlerinde kontrol etmekteydi. Osmanlı Bankası'nın sermayesinin yabancı devletlere ait olması halkın tepkisini çekmiştir. Bu tepkiler sonucunda ikinci meşrutiyet döneminde yerli sermayeye dayalı bir merkez bankası kurulması fikrini oluşturmuştur. 11 Mart 1917 de Osmanlı İtibarı Milli Bankası yerle sermaye ile kurulmuştur. Ancak Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle Osmanlı Bankası'nın görevini alamamıştır (TCMB, 2019).

Çiftçilere uygun bir şekilde tarımsal bir kredi kullanmalarını sağlamak için Mithat Paşa tarafından 1863 senesinde "memleket sandıkları" kurulmuştur. İlk önce imece usulü daha sonra köylülerin malları ile orantılı bir şekilde buğday vermeye başlamıştır. Zamanla yaşanan güçlükler ve yolsuzluklar "menafi sandıkları" adını alarak yeniden düzenlenmiştir. Bu sandığın sermayesi aşar vergisini menafi hissesi adıyla yapılan zam ile oluşturulmuştur. Zaman içerisinde kaynak kullanımında yaşanan sorun nedeniyle devlet denetimini zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle 1888 yılında kurulmuş olan ziraat bankası ilk devlet bankası sıfatını almıştır. Bankanın sermayesi menafi sandıkların alacaklarının devredilmesiyle sağlanmıştır (TBB, 2008, s. 2).

Mithat Paşa halkın elinde bulunan az miktardaki parayı bir araya getirerek hem ihtiyaç sahiplerine hem de tasarruf alışkanlığı oluşturmak istemesi nedeniyle 1868'de İstanbul Emniyet Sandığını kurmuştur. Sermayesi olamadan kurulmuş olan bu banka 1907 senesinde Ziraat Bankası'na bağlanmıştır (Parasız, 2000, s. 93).

İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte 1908'den 1923 senesine kadar geçen zaman diliminde 24 milli banka kurulmuştur. Ancak bunlardan sadece 14 tanesi cumhuriyet döneminde faaliyetlerine devam etmişlerdir (Erdem, 2006, s. 237;Günel, 2007, s. 174).

3.3.Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılığı

Ülkemizde bankacılık sektörünün cumhuriyet dönemini incelerken çoğunlukla 1980'den öncesi başlıklar halinde incelenmektedir. 1923-1980 arasındaki dönem 1980 dönemiyle kıyaslandığında bütünlük olarak bilgi verdiğini söyleyebiliriz. Her dönem kendi başlıkları altında farklılık gösterebilmektedir. Bu dönemde finansal sistemin yeni yeni kendini göstermesiyle devletin, bankacılık faaliyetlerine doğru yönelip sınırlandırıcı düzenlemeleri yürüttüğü görülmektedir. Cumhuriyet dönemi 1923-1932 yılları, 1933-1944 yılları, 1945-1959 dönemini ve 1960-1980 dönemi, 1980-2000 dönemini ve 2001 sonrası dönem olarak başlıklar altında incelemektedir (TBB, 2019, s. 4).

3.3.1. Kuruluş Dönemi (1923-1932)

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulmuştur. Devralınan bu mirasta ekonomik yapısı oldukça eskimiş ve ekonomik faaliyetin büyük bir kısmı tarım sektörüne dayalıydı. Bu dönemdeki iktisat politikaları sosyal yapının ve iktisadi faaliyetlerin değiştirmesi amaçlanmıştır. En önemli gelişme 1923 Şubat ayında sanayici, çiftçi, tüccar ve işçi kesimlerin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nin temel amaçları belirlenmiştir. Ekonominin gelişmesi için milli bankacılığın kurulması ve ilerlemesi gerektiği kongredeki kişiler tarafından da dile getirilmiştir. Ekonominin kalkınmasının hızlanmasında bankacılık sektörünün taşıdığı önemi ile milli bankacılığın geliştirilmesi için farklı girişimlerde bulunulmuştur (TBB, 2019, s. 5).

Kongredeki tüccar grubu devletin ortaklığı ile 1924 yılında Türkiye İş Bankası A.Ş. özel sektör bankası olarak kurulmuştur. Türkiye'de kurulan ilk özel sermayeli mali kuruluşu sayılan İş Bankası A.Ş. nin görevleri, her çeşit sınai, ticari işlerle

uğraşmak, gayrimenkul alım satımı yapmak, işletmelere kredi açmak olarak belirlenmiştir (Şahin, 2009, s. 35).

Kongrede alınan kararlar ile 1925 senesinde Sanayi ve Maadin Bankası bir devlet bankası olarak kurulmuştur. Bu banka özel kesimde kurulacak olan madencilik ve sanayi kuruluşlarına kredi temin etmek, devletin sanayi tesislerine geçici olarak çalıştırmak ve zaman içerisinde özel sektöre devretmek, özel sektörle ortak olmak gayesiyle kurulan ilk kalkınma bankasıdır. Banka madencilik ve sanayi sektörünün yeteri kadar kredi verememesi işletmelerin kuruluş halinde devraldığı ortaklık yüzündendir (Kepenek & Yentürk, 2005, s. 46).

Sanayi ve Maadin Bankası'nın yerine geçmek için 1932'de sanayi ofisi ve Türk sanayi kredi bankası kurulmuştur. Bu bankanın da yetersiz olması üzerine 1933 yılında bu bankaların yerine Sümerbank kurulmuştur (Kepenek & Yentürk, 2005, s. 46).

Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde bulunan tarım kesimin delegelerinin önerileri ile Osmanlı Dönemi'nde kurulmuş olan ve cumhuriyet döneminde de devam eden Ziraat Bankası 1924 senesinde alınan kararlarla yeniden düzenlenmiş ve sermayesi arttırılmıştır. Bankaya, tarım sektörüne kredi vermesinin yanı sıra tüm bankacılık faaliyetlerini yapabilme yetkisi verilmiştir (TBB, 2019, s. 5-6).

Bankacılık sektöründe etkin olan diğer bir banka ise Emlak ve Eylem Bankası'dır. Bu banka 1926 yılında kurulmuştur. Amacı ülke inşaatının hızla yapılması ile inşaat sektörü için kredi sağlamak ve yetim haklarını korumaktır (TBB, 2019, s. 6).

Cumhuriyet döneminde bankacılık sektöründeki en büyük gelişmelerden bir tanesi 11 Haziran 1930 tarihli, 1715 sayılı kanuna göre Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Sermayesi 15 milyon TL'lik bir anonim şirkettir. 1923 yılındaki kongrede milli bir devlet bankası fikri tartışılmıştır. Hem devletin bankacılık politikasını hem de banknot ihtiyacını karşılayacak bir merkez bankası kurulması

üzerinde tartışılmıştır. Osmanlı Bankası'nı 1924'te bir devlet bankasına dönüştürmek için uğraşlarda bulunulmuştur. Ama dönemin ekonomik koşulları bu konuda yeterli gelmemiştir. Milli bir merkez bankasının kurulmasında Osmanlı Bankası'nın itirazı olmayacaktır. Bu gelişmeler üzerine 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. 1 Eylül 1931'de devletçe kabul edilen banka nizamnamesi, Resmî Gazete de 20 Eylül 1931 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe koyulmuştur. 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetine başlamıştır. 1715 sayılı konuna göre Merkez Bankası'nın temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, para piyasasını ve para dolaşımını düzenlemek, reeskont oranlarını belirlemek, Türk parasının değerini korumak, hazine işlemlerini yapmak Merkez Bankası'nın görevleridir (TCMB, 2019).

3.3.2. Devletçilik Dönemi (1933-1944)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında özel sektörün özendirilmesine yönelik yapılan uygulamalar sonuç vermemiştir. 1929 yılındaki Büyük Buhran sonucunda Sovyetler Birliği'nin ekonomisi dışında diğer dünya ülkelerinin ekonomilerinde makro çöküntüler yaşanmıştır. Bu Büyük Buhran sonucunda ülkemiz KİT aracılığıyla az bulunan sermayeyi devlet aracılığıyla istihdam yaratması ve ithal ikamesini karşılayacak sektörler öncelik verilmesi kalkınmanın ana politikası olarak belirlenmiştir (TBB, 2019, s. 6-7).

Devletçilik politikası olarak planlı sanayileşme ile ilgili ilk adım 1934-1938 yılları arasında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBSP) gerçekleştirilmiştir. Bu plan ile temel tüketim ürünlerinin ithal ikamesi devlet aracılığıyla başlatılmıştır. Plana göre 20 fabrika, 100 milyon TL'lik sermaye ile kurulmuştur (Tokgöz, 2009, s. 77-78). Yatırımların planlı ve düzenli gerçekleştirilmesi için 2262 sayılı kanun ile 3 Haziran 1933 yılında Sümerbank kurulmuştur. Bankanın görevleri şu şekildedir;

- Ülkenin kalkınması için sınai kuruluşlarına yardım etmek,
- Sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak ve genel bankacılık işlemleri yapmak,

- Devlet eliyle kurulan sanayilere proje hazırlamak, yatırımı yönlendirip gerçekleştirmek,
- Devlet Sanayi Ofisi'nden devrolunan fabrikaları işletmek ve özel sektörle ortak olmak,
- Milli sanayinin gelişmesi için çözümler bulmaktır.

Türkiye'de bankacılık sektörü ülkedeki sermaye birikiminin devlet bankaları ile elde edilirken, toplanan sermaye ise devletin belirlediği sektörlerde istihdam sağlamaktadır (Tokgöz, 2009, s. 71).

Bu dönemde şehirlerin kalkındırılması ve geliştirilmesi için 2301 sayılı yasa ile 24 Haziran 1933 yılında Belediyeler Bankası kurulmuştur. Kanuna göre sadece belediyelere yönelik çalışmalar yapması, sermayenin hızlı artan nüfusu ve şehirleşmeye yönelik artan kredi ihtiyacını karşılayamaması, İl Özel İdare'nin ve köylerin bu gelişmeler dışında kaldığı için 4759 sayılı kanunu ile 1945 yılında Belediyeler Bankası, İller Bankası olarak yeniden yapılandırılıp tüm bu durumları kapsar hale getirilmiştir.

Bankacılık sektörünün gelişiminin yanı sıra enerji ve madenleri işletip, yönetip finansman ihtiyacını sağlamak, bu alanda araştırma ve denetimini sağlamak ve bunları tek bir çatıdan yönetmek için 2905 sayılı kanunla 20 Haziran 1935'te Etibank kurulmuştur (TBB, 2019, s. 8).

Diğer önemli bir devlet bankası olan esnaf ve zanaatkârlar ile küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarını finanse etmek için 2284 sayılı kanunla 18 Haziran 1933'te Halk Sandıkları ve Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. Ayrıca Türk denizcilik faaliyetlerinin finansmanını sağlamak için 1938'de kamu bankasından biri olan Denizbank kurulmuştur.

Devletçilik döneminin 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile bankadaki mevduatlarının %15'ini devlet iç borçlanma senetlerini ya da aynı oranda faiz getiren herhangi bir menkul kıymetlerden karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu yürürlüğün amacı düşük maliyet ile kamu yatırımları için finansman sağlamaktır (TBB, 2019, s. 8).

3.3.3. Yeni Devletçi ve Liberal Dönem (1945-1960)

BBYSP'nin verimli bir şekilde uygulanmasıyla, 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. İkinci kalkınma planında yatırım ve ana malların üretimi için 112 milyon TL'lik yatırım yapılması düşünülüyordu (Kepenek, 2005, s. 71). Bu plan ilk planın devamı şeklindeydi. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile plan, İktisadi Savunma Planı olarak 1939'da yeniden düzenlenmiştir (Tokgöz, 2009, s. 82). Bu dönemde belirlenen en önemli gelişme, devletçiliğin yerine özel sektörün önderliğinde iktisadi kalkınma politikası belirlemesidir. Çok partili sisteme geçilmesi, ekonominin dış ticarete açılması, yeni tüketim alışkanlıklarının ortaya çıkması özel sektörün gelişmesini sağlamıştır. Bankacılık sektörüne yapılan yatırımların gelişmesi ve özel bankacılık sektörünün hızla gelişmesi bu alanın önemini arttırmıştır (TBB, 2019, s. 9).

Bu dönemde özel sektördeki sanayi üretiminde artış yaşanmasında 1950 tarihinde kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. (TSKB) etkisi oldukça büyüktür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Dünya Bankası'nın (DB) gelişmekte olan ülkeler için sanayileşme göstergesini TSKB'nin amacı ve özel sanayi sektörüne hem iç hem de dış destek vermektedir. TSKB, 1950-1962 tarihleri arasında sanayi kuruluşlarına ortalama 500 milyon TL'lik kredi sağlamıştır (Kepenek & Yentürk, 2005, s. 112).

1945-1960 yılları arasındaki dönem; milli sermayenin büyümesi, merkezileşmenin artması, ticaretin büyük ölçüde büyümesi, sanayileşmenin yeniden hız kazanması, ekonomide parasallaşmanın hızlanması dönemi olarak gösterilebilir (Artun, 1983, s. 46).

Bu dönemde mevduat toplamı ve şube bankacılığı rekabeti önem kazanmış olup şube bankacılığının yaygınlaşmasını sağlamıştır (TBB, 2008, s. 6). 1923'ten 1945 yılına kadar şubelerin sayısında bir gelişme görülmez. Ancak 1945'ten sonra hızlı bir artış meydana gelmiştir. 1944'te toplam şube sayısı 405 iken, 1959'da bu sayının 1759'a kadar arttığı görülmektedir (Akgüç, 1992, s. 143).

1958'den itibaren TCMB de dâhil olmak üzere 62 banka açılmıştır. 1960 yılında yaşanan kriz nedeniyle tasarruf sahiplerinin haklarını koruma sayesinde 1961 yılında yürürlüğe konulan 153 sayılı kanunun 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda yapılan önemli değişikliklerle Bankalar Tasfiye Fonu kurulması kararlaştırılmıştır. Bu fon bir çeşit mevduat sigortası görevini yapmaktadır. 1983 yılında TCMB tarafından temsili ve yönetilmek üzere TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu)'ye aktarılmıştır. (ASOMEDYA, 2001) 1958'de bankacılık düzenleme ilke ve kuralları çerçevesinde, bankaların çıkar ve haklarını korumak, bankacılık sektörünün büyümesini ve gelişmesini sağlamak ve rekabetçi bir ortam yaratmak için TBB (Türkiye Bankalar Birliği) kurulmuştur (TBB, 2019).

3.3.4. Planlı Dönem (1960-1980)

1950-1960 yılları arası Türkiye'nin ekonomisi istikrarsız bir seyir içerisinde gelişmiştir. 1954 yılına kadar ekonomide olumlu gelişmeler yaşanırken 1954 yılından sonra yaşanan olumsuz gelişmeler, ekonominin büyüme hızını yavaşlatmıştır (Şahin, 2009, s. 131). 1958'de alınan istikrar kararları ekonomide istikrarı sağlayamamıştır. Ekonominin istikrarlı bir yol izlemesinin iki yolu mevcuttur. Kullanılan sermaye piyasa göstergeleri serbest piyasa şartlarını uygulamak, birinci yol iken; sermaye kullanımını planlı ve programlı bir yol izlemek ise ikinci yoldur. Yaşanan gelişmeler ikinci yolun seçilmesine neden olmuştur (Kepenek & Yentürk, 2005, s. 144). Seçilen bu yol ile Liberal İktisat Dönemi bitmiş, ekonomiye kalkınma planları ile yol verilmiştir. Sanayileşme, kalkınma planlarından öncelikli bir yer almıştır. Bunu ithal ikameci sanayileşme modeli izlemiştir (TBB, 2019, s. 12).

İthal ikame ile Türkiye ekonomisi dışa kapalı bir ekonomiye dönmüş, döviz kuru ve faiz oranları gibi temel fiyatlar devlet tarafından dünya ekonomisinden bağımsız hale getirilmiştir. Fon ihtiyaçlarını düşük maliyetlerle karşılanması için TL'nin çokça kıymetleştiği bir döviz kuru politikası ile negatif reel kredi faizi politikası yürütülmüştür. Planlı dönemde bankacılık kesimi hükümet denetiminde kalmıştır. Kredi limitleri, faiz oranları, komisyon oranları bu politika çerçevesinde belirlenmiştir. Bankacılık sektörünün temel görevi yatırımların finansmanlarını temin etmek olarak

tanımlanmıştır (TBB, 2008, s. 11-12). Bu dönemde kurulan bankalar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: 1962-1977 YILLARI ARSINDA KURULAN BANKALAR

YILLAR	BANKA İSİMLERİ
1962	T.C. TURİZİM BANKASI
1993	SANAYİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI
1964	DEVLET YATIRIM BANKASI
1964	ABD-TÜRK DIŞ TİCARET BANKASI
1968	TÜRKİYE MADEN BANKSI
1976	DEVLET SANAYİ VE İŞÇİ YATIRIM BANKASI
1977	ARAP TÜRK BANKASI

KAYNAKÇA: TBB Verilerinden Yararlanarak Tarafımdan Oluşturulmuştur.

Tablo 1’e baktığımızda 5’i kalkınma 2’si ticaret bankası olmak üzere toplam 7 banka kurulmuştur (Dinçer, 2006, s. 85). İzlenen politika sonucu bankalar, negatif reel faiz ile topladıkları fonları arttırmak için şube bankacılığına yönelmiştir. 1960-1980 arasındaki yıllarda şube ve banka sayıları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: 1960-1980 YILLARI ARASI BANKACILIK SEKTÖRÜ

YILLAR	BANKA SAYISI			ŞUBE SAYISI		
	YABANCI	ULUSAL	TOPLAM	YABANCI	ULUSAL	TOPLAM
1960	6	53	59	60	1699	1759
1961	5	48	53	61	1675	1736
1962	5	47	52	62	1697	1759
1963	5	47	52	64	1776	1840
1964	5	44	49	68	1841	1909
1965	5	44	49	68	1913	1981
1966	5	42	47	68	1990	2058
1967	5	42	47	68	2155	2223
1968	5	43	48	86	2465	2551
1969	5	43	48	109	2846	2955
1970	5	43	48	102	3099	3201
1971	5	42	47	111	3314	3425
1972	5	41	46	113	3568	3681
1973	5	39	44	114	3909	4023
1974	5	39	44	114	4311	4425
1975	5	38	43	114	4491	4605
1976	5	39	44	114	4721	4835
1977	4	40	44	109	5129	5238
1978	4	40	44	104	5381	5485

1979	4	40	44	104	5665	5769
1980	4	40	44	105	5870	5975

KAYNAKÇA: TBB Verilerinden Yararlanarak Tarafımdan Oluşturulmuştur.

1980 öncesi dönemlerde devlet, bankacılık sektöründe banka sayısını ve mevduat kaynaklarını oluşturmada söz sahibi olmak için banka kurulmasına ve Türkiye'deki yabancı bankaların şube açmasına izin vermeyerek sınırlı sayıda girişimler meydana getirmiştir. 1980 sonrası dönemlerde Türkiye'deki banka ve şube sayılarında artışlar meydana gelmiştir (TBB, 2008).

Tablo 3: 1980-2000 YILLARI ARASI BANKACILIK SEKTÖRÜ

YILLAR	BANKA SAYISI			ŞUBE SAYISI		
	YABANCI	ULUSAL	TOPLAM	YABANCI	ULUSAL	TOPLAM
1980	4	39	43	105	5849	5954
1981	6	39	45	123	6121	6244
1983	10	35	45	113	6168	6281
1984	13	34	47	117	6085	6202
1986	17	38	55	128	6220	6348
1987	17	39	56	104	6313	6417
1989	21	41	62	106	6487	6593
1990	23	43	66	113	6447	6560
1991	21	44	65	108	6369	6477
1992	21	48	69	109	6097	6206
1994	20	47	67	105	5999	6104
1997	18	54	72	116	6703	6819
1999	19	62	81	121	7570	7691
2000	18	61	79	117	7720	7837

KAYNAKÇA: TBB Verilerinden Yararlanılarak Tarafımdan Oluşturulmuştur.

Sermaye hareketliliğinde ve döviz işleminde serbestleştikten sonra yabancı fonlar ile borçlanmayı sağlayan bankalar için önemli bir kaynak olmuştur. 1984 yılında kambiyo işlemlerinin serbestleşmesi önemli bir adım iken ikinci adım Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) temmuz ayında 30 sayılı karar ile yurt içinde döviz tevdiat hesapları (DTH) açma izni verilmiştir. Bu sayede bankaların döviz girdi ve işlemleri önemli derecede artmıştır (TBB, 2008).

1989 yılında Türk lirasının tam olarak yabancı paraya çevrilmesi ile bankaların dışa açılmaları giderek artmıştır. Döviz kredilerini kullanarak TL cinsinden varlık elde etmişlerdir. Bunun sonucunda Türk bankaları ilk kez açık piyasa tutma problemi yaşamışlardır (TBB, 2019).

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) 1986'da faaliyete geçmesi ile yeni finansal araçlar ve finansal yenilikler bankacılık sektöründe yeni kaynak olarak yerini almıştır. 1986 yılında Bankalararası Para Piyasası (BPP), TCMB bünyesinde faaliyete başlamıştır. Banka ve bankalar arası likidite sağladığı gibi ekonomi için de likidite dengesi oluşmasında yardımcı olmuştur (Şahin, 2009, s. 487).

Ülkemizde bankacılık sektörünün denetimi 1980'den önce yetersizken 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda gözetim ve denetimlerde önemli değişikliklere gidilmiştir. 1994 yılında kanunda bazı değişikliklere gidilerek sermaye payları eşikleri aşan şekilde el değiştirerek Hazine Müsteşarlığı'na bağlanmıştır.

Para programını, Merkez Bankası ilk kez 1990 yılında uygulamaya başlamıştır. Programın amacı merkez bankası parasını belirlemiştir. Bunu denetim altına almak için de para politikasının araçlarından olan döviz işlemleri ve açık piyasa işlemlerini uygulamıştır. 1991'deki Körfez Krizi ve erken seçim kararı nedeniyle para programı uygulanmamıştır. Yapılan seçimlerde 1991 yılında olması gereken genişletici para politikaları önerilmiş ve bu genişlemeler 1993 yılına kadar sürdürülmüştür. Bankaların yapmış oldukları faaliyetlerin sonucunda 1993'ün sonu ile 1994'ün başlarında yabancı para açık pozisyonları oldukça büyümüştür (Çolak, 2001).

Türkiye'yi krize sürükleyen ve ekonomik dengeleri bozan gelişmeler 32 sayılı KHK ile aşırı ölçüde ve erken dönemde serbestleşme ile başladığını söyleyebiliriz. 1989-1994 dönemi arasında fonların, döviz, sermaye ve para piyasasında büyük bir hızla yer değiştirmiştir. Hangi piyasaya yönelirse o piyasada fiyatların yükseldiğini görmekteyiz. Türkiye'de bankacılık sektörünün 1980'den önceki dönemdeki temel özelliklerinin özeti şu şekildedir: (Şahin, 2009, s. 482-483)

- ✓ Bankacılık sektöründe kamu hâkimdir.

- ✓ Türkiye’de bu dönemde bankacılık sektörü oligopolcü bir yapıya sahiptir.
- ✓ Bankacılık sektörüne bu dönemde girişler mevzuat ile engellenmiştir.
- ✓ 1970’li yıllarda holdingleşme yaygın olduğundan bankacılık sektöründe de holding bankacılığı yaygınlaşmıştır.

3.3.5. Dışa Açılma ve Piyasa Ekonomisi Dönemi (1980-2000)

Ekonomik ve siyasal bunalım sonrasında kalkınma planlarıyla ekonomiye yeni yol çizilen dönemdir. Bu planlı dönem, önceki dönemlerle karşılaştığımızda ağır bir bunalım ile bitmiştir. 1970’li yılların ortasında yaşanan krizin etkisi 1978-1979 yılların sonunda yaşanan krizle daha da artmış ve planlı ekonomi uygulanamamıştır. Uygulanmamasının nedeni ise üretim yapısı başta olmak kaydıyla iç ve dış değişiklikleriyle açıklanabilir. İthal ikameci politikası döviz kazanmaya değil, tutumuna dayalıydı.

- OPEC’in 1974 yılında petrol fiyatları 5 kat arttırması,
- Ülkemizdeki iktisadi yoğun bunalım,
- Kıbrıs Barış Harekâtı,

gibi dış etkilerde yaşadığımız iktisadi bunalım derinleşmiştir (Kepenek & Yentürk, 2005, s. 195-196).

Alınan önlemler yetersiz kalınca 24 Ocak 1980 tarihinde yeni bir yol izleme kararı alınmıştır. Ekonomideki kararlar piyasa işleyişinin tek sistem belirleyicisidir. 24 Ocak kararlarının devamı niteliğinde olan 1 Temmuz 1980 tarihinde bankacılık kesiminde dönüm noktası yaşanılmıştır. Mevduat ve krediler için verilen faiz oranları serbest bırakılmış, mevduat sertifikası çıkarılması için bankalara izin verilmiştir. “Temmuz Bankacılığı” olarak anılan uygulama ile 1960-1980 yılları arası devirde negatif faiz uygulaması sona ermiştir. Negatif faiz uygulaması yerini pozitif faiz uygulamasına bırakmıştır. Serbest faiz uygulaması, bankacılık sektöründe ortaya çıkardığı sorunlar nedeniyle 1983 yılında uygulama sona ermiştir. 1987 yılında faiz tekrardan serbest bırakılmıştır. Sermaye Piyasası Kanunu 1980 öncesinde olmadığı

için hızla artan bankalar, ikincil piyasada mevduat sertifikaları ve tahvillerini pozitif bir faiz ile halka mal etmişlerdir. Bankerler, halka pozitif faiz verdikleri için halkın tasarruflarını kendilerine çekmeyi başarmışlar ve bu noktada tasarruf konusunda bankaların önüne geçmiştir. Faiz oranlarının serbestleşmesi ile bankerler ve bankalar arasında bir rekabet ortamı oluşmuştur. “Bankerlere para yatırımlar kumar oynamaktadır.” açıklamasını yapan dönemin maliye bakanı, piyasaları alt üst etmiştir. Bunun sonucunda bankerler art arda batmış ve ülkeyi terk etmeye başlamışlardır. 900 banker batarak 150 bin tasarruf sahibi 52 milyar TL kaybetmiştir. (TBB, 2019) Yabancıların Türkiye’de banka açma ile ilgili olan kısıtlaması kaldırılmıştır. Yeni ticari bankaların kurulması desteklenmiştir. Türk bankacılığında dışa açılmaya bu dönemde başlamıştır (ASOMEDYA, 2001).

Piyasalarda fiyat düşüşlerine neden olan bir dönem oluşmuştur. Devlet, sıcak para akışını yavaşlatmak ve döviz kurlarını yükseltmek amacıyla faiz oranlarını azaltmayı denemiş ve faizi yüksek iç borçlanma yerine TCMB’den dış borçlanmaya ve kısa vadeli avans kullanmaya yöneltmiştir. Ekonomide yüksek likidite yarattığından dövize kaymıştır. Ülkemiz bu likidite fazlalığına müdahale etmekte geç kaldığında ekonomi olumsuz yönde etkilenmiştir. 1993 yılında rekor bir seviyede olan dış ticaretimiz, 14 milyar dolarlık açık vermiştir. Bu açık sonucunda uluslararası derecelendirme kuruluşları ülkemizin kredi notunu yatırım yapılabilirlik derecesinden spekülasyon derecesine düşürmüştür. Ülkemizin kredi notunun düşmesi piyasalarda kaos yaratmış ve dövize yönelmesine neden olmuştur. TCMB, döviz kurundaki yükselmeyi engellemek için 3,5 milyar dolar satmıştır. Ancak bu yeterli olmamıştır (Şahin, 2009, s. 214-217).

Bozulan bu piyasaları düzeltmek amacıyla 5 Nisan Kararları olarak da bilinen istikrar programı uygulanmıştır. 5 Nisan Kararı’nın ardından döviz kuru serbest bırakılmış, 24.000 TL olan ABD doları bir günde 40.000 TL’ye çıkmıştır. Gecelik faizler %1000’e ulaşmıştır. 8 Nisan’da bir ABD doları 32.000 TL’ye düşmüştür. 5 Nisan Kararı’nda finansal sektör için alınan önlemleri özetlersek;

- TMSF kapsamı 50 milyon TL’den 150 milyon TL’ye yükseltildi.

- Bu karar panik yarattığından diğer tüm mevduatlar sigorta kapsamına eklendi.
- Hazır para oranları yeniden yapılandırıldı.
- Hazinesin kullandığı avans oranları %12'ye düşürüldü.
- %200 faiz oranlı süper hazine bonosu piyasaya sunuldu.

Kriz zamanında yükümlülüklerini yerine getiremeyen Marmara Bank, TYT Bank ve Impexbank tasfiye edilmiştir. Bankalarda seri bir şekilde para çekilmesini önlemek amacıyla bütün mevduat hesaplarına devlet güvencesi verilmiştir. Sınırsız güvence 2004 yılında 50.000 TL'ye düşürülmüştür (Dinçer, 2006, s. 90).

3.3.6. Yeniden Yapılandırma Dönemi ve Günümüz Türk Bankacılığı (2002 ve Sonrası)

2001 Nisan ayında başlamış olan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" 2002 senesinde yeniden düzenlenerek 2002-2004 zamanları arasını kapsayacak bir şekilde uygulamaya başlamıştır. Amacı, enflasyonun azaltılması, kamu borçlarının düşürülmesi, yapısal reformlar ve mali disiplinin sağlanması ile bankacılık kesimi güçlendirilmektedir. 2002'den sonra bankacılık kesiminde önemli yapılandırmalar meydana gelmiştir. Özel bankalar kaybettikleri sermayelerini, 2001 krizinden sonra güçlendirmişlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ekonomik kriz yaşayan ülkemizde 2001 krizden sonra banka sayısındaki azalmalar önemli olaylardan sadece biridir. Toplam banka sayısı 2001 yılında 61 iken, bu sayı 2004 yılında 48, 2019 yılında ise 47 adet olarak gerçekleşmiştir. 1999-2002 dönemleri arasına baktığımızda 8 adet banka iflas etmiş, 11 banka birleşmiş ve 20 banka ise TMSF bünyesine katılmıştır (Yiğitoğlu, 2005, s. 119).

Ülke ekonomimizde 2000 yılında istikrarlı bir ekonomi sağlamak ve enflasyonu düşürmek amacıyla yeni program uygulanmış ve yeni önlemler almışlardır. Sıkı maliye politikası, para politikası ile likiditenin büyümesini yabancı kaynaklara sağlayan bir sistem yaratılmıştır. Yapılan düzenlemeler ile bankacılık kesimin

gözetimi ve denetimi işlemini tek bir çatıdan yönetmek için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur.

5411 sayılı bankacılık kanunu 2005 yılında uluslararası bankacılık sektörüne uygun olarak yeniden hazırlanmıştır. Temel düzenlemeler şu şekildedir; (Şahin, 2009, s. 496-498)

- BDDK tarafından sektöre giriş ve kuruluş izinleri ile birlikte gözetim ve denetimi sağlanmıştır.
- Banka kurucularının temiz ve güvenli bir sicile sahip olması gerekli kılınmıştır.
- Kanunda açıkça belirtildiği gibi sermaye ve öz kaynağın yetersiz olması durumunda BDDK yaptırım hakkına sahiptir.
- Bankalar, yeterli ve düzenleyici önlemler olmaması halinde bankanın izni kaldırılır ve TMSF'ye devrolunur.
- Bankalar sınır ve istikrar oranlarını tutturmak, yapılan düzenlemelere uymak, sektör için önlemlerini almak ve uygulamak zorundadır.
- Türkiye'de finansal sistemde bankacılık kesiminin yanında, finansal kiralama şirketleri, menkul kıymet yatırım fonları, sigorta şirketleri ve emeklilik fonları gibi birçok sektör yer almaktadır.

4. GENEL OLARAK KRİZ KAVRAMI

4.1.Krizin Tanımı

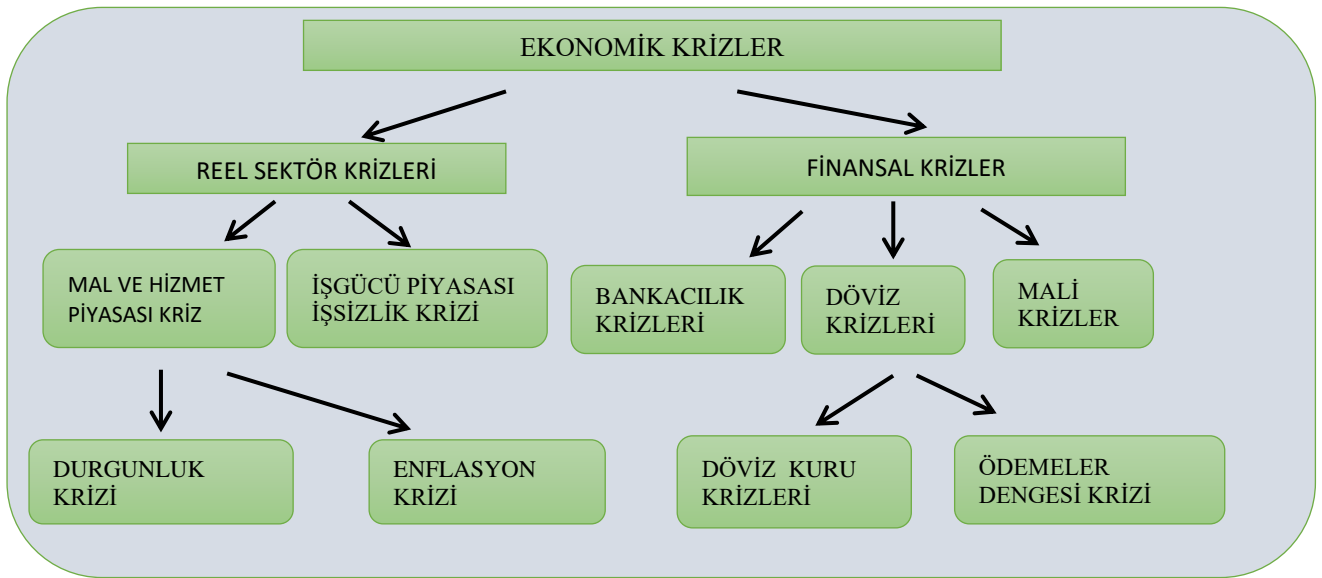
Kriz sözcüğü Yunancadan gelen "Krisis" kelimesine dayanmaktadır. Günlük hayatta "aniden ortaya çıkan hastalık belirtisi" veya "istenmeyen duruma geçiş" anlamlarında kullanılmaktadır (Atkan, 2010, s. 42).

Kriz tanıma ile ilgili literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse 1986'da Hanks, Mcleod ve Urdrang tarafından bir çalışmada tanımlama yapılmıştır. Yapılan bu tanım politika ve ekonomideki ani dönüşümde meydana gelen tehlikeli durumdur (HANKS, MCLEOD, & URDRANG, 1986, s. 33). Hakan Özer'e göre kriz, elde olan bir mali veri setinin çabuk bir şekilde kötüleşmesidir. Borsa endeksleri, kısa vadeli faiz oranları, mal fiyatları ve ev fiyatları bahsi geçen veri setidir.

Bu veri setlerinin kötüleşmesiyle ticari sektörler bu olumsuz gelişmelerden etkilenecektir (Özerol, 2009, s. 18).

Ekonomik krizler şekilde görüldüğü üzere 2 ana başlık altında toplanmaktadır. Reel sektör kendi içinde, işgücü piyasası krizi ile mal ve hizmet piyasasındaki kriz olarak ayrılırken bu başlık altındaki mal ve hizmet piyasası krizi de durgunluk ve enflasyon başlığı adı altında ikiye ayrılır.

Finansal kriz ise kendi içinde üç başlığa ayrılır. Bunlar mal krizleri, bankacılık krizleri ve döviz krizleridir. Döviz krizi ve ödemeler dengesi krizi de döviz krizinin alt başlıkları altında yer almaktadır (Kibritçioğlu, 2001, s. 9).

KAYNAKÇA: AYKUT KİBRİTÇİOĞLU'DAN YARARLANILARAK TARAFIMDAN OLUŞTURULMUŞTUR.

4.2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

BANKACILIK KRİZLERİNİN NEDENLERİ	
MAKROEKONOMİK NEDENLER	MİKROEKONOMİK NEDENLER
Düşük Büyüme Oranı	Kredi Riskleri
Döviz Kuru Dalgalanmaları	Piyasa Riskleri
Cari İşlemler Açığı	Bankacılık Riskleri
Enflasyon	Sektördeki Yoğun Rekabet

Uluslararası Faiz Oranlarındaki Değişiklikler	Ters Seçim/Ahlaki Riziko
Liberalleşme ve Sermaye Hareketleri	Asimetrik Enformasyon
Finansal İstikrarsızlık	Operasyonel Risk
Merkez Bankasının Bağımsız Olamaması	Tesadüfi Çekme Riski

4.3.Finansal Kriz Türleri

4.3.1. Döviz (Para) Krizleri

Bir ülkenin para birimi kıymetinde sürekli bir azalış yaşamıştır. Bu azalışlar döviz piyasasında istikrarsızlıklar yaratarak ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedirler. Spekülatörlerin beklentileri doğrultusunda para biriminde değişiklikler yaratmaları sonucunda krizler büyümektedirler. Döviz krizinde devlet, MB mevcut döviz kuru ülkenin yabancı rezervlerini tüketerek ya da kur riskiyle karşılaştıklarında döviz kuru dalgalanmaya başlayabilir.

Döviz krizinin yaşanmasının ülke ekonomisi üzerinde 2 farklı negatif etkisi vardır. Bunlar; MB'nin döviz krizinde önemli ölçüde uluslararası rezervlerini giderek azaltırken, ülkede başka bir sorun olarak da faiz oranlarını yükseltmiştir (Para Teknik, 2018).

4.3.2. Bankacılık Krizi

Bankalar, piyasada fazla fonları toplayarak, fona ihtiyaç duyan yatırımcılara fon sağlamaktadır. Bu nedenle bankalar ülke ekonomisini büyütüp geliştirmekte etken bir yere sahiptir. Bankacılık krizi çok sayıda müşterinin bankadan nakitlerini talep etmesiyle başlamaktadır. Banka bu talepleri yapamadığı zaman ekonomide panik yaşanır. Talepler karşılanmadığından banka batar.

Bankalarda krizin olması, ülkedeki fon akışını durduracağından ekonomiyi olumsuz yönde etkiler. Yatırımlar meydana gelmez ve ekonomide daralmalar yaşanır. İşsizlik artacağından kriz daha da derinleşir (Gorton & Calomiris, 1998, s. 74).

4.3.3. Dış Borç Krizleri

IMF tarafından yapılan tanımda “Bir ülkenin uluslararası borçlarını ödeyememe durumu” olarak tanımlanır. Bir ülkenin dış borçlarını ödeyememesi halinde ülke ekonomisi, bu durumdan olumsuz yönde etkilenir.

Ülkeler aldıkları borçları yatırımlara dönüştüremezlerse büyük sorunlar meydana gelmektedir. Alınan borçların faizleri, ülkenin borç stoğu giderek artmakta, borçları borçla kapatmak zorunda kalacaklardır. Ödenemeyen borçlar ülke iktisadi faaliyetleri için panik yaratacaktır. Buda ülkenin krize girdiğinin göstergesidir (Reinhart & Rogoff, 2010, s. 2).

4.3.4. Sistemik Finansal Kriz

Sistemik krizi Marshall “Finansal düzende ödemeler ve kredi tahsili gibi önemli olan işlemlerde oluşan kesintiyle şokların meydana gelmesidir.” şeklinde tanımlamıştır. Kriz tüm sisteme yayılması ekonomiyi olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Sistemik finansal kriz finansal piyasaların doğru ve etkin bir şekilde yürütülmesini engelleyerek iktisadi faaliyetlerin oluşmasını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Bu sistemik kriz, hem banka krizlerini hem de para krizlerini etkilemektedir. Bu etkilerin sonuçları ülkenin ekonomik yapısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Sistemik krizin etkileri ve zararları diğer krizlere göre çok yüksektir (Marshall, 2010, s. 13).

YILLAR	KRİZİN ADI	ÜLKE ADI	KRİZİN TÜRÜ	KRİZİN ORTAYA ÇIKIŞI	KRİZİN NEDENLERİ	SONUÇ
1994	1994 KRİZİ	TÜRKİYE	BANKACILIK	Bankaların verdikleri açık pozisyon ile ucuz kaynaklarla Hazine'nin fonlanması	Bankalarda kur, faiz ve likidite riskleriyle karşılaşmıştır. Moody's ile Standart Türkiye'nin kredi notunu düşürmüştür.	Nisan Kararları ile kriz kontrol altına alınmaya çalışılmış ama alınan bu önlemler krizi ertelemiştir.
1997	G.D. ASYA KRİZİ	TAYLAND	BANKACILIK	Tayland para birimi Baht'ın oranında devalüe edilerek dalgalı kurda serbest bırakılmasıdır.	Makroekonomik dengesizliklerin olmadığı Finansal kesimde sorunların alışmasıdır.	Uygulanan politikaların yetersiz olmasıyla kırılma devam etmektedir.
1998	RUSYA KRİZİ	RUSYA	BANKACILIK	Rusya para birimi olan Rus Rublesi değer kaybetmiştir.	Rusya'nın mali sektörü küçülmüş ve reel faizi yükselmiştir. Türkiye'ye etkisi sınırlı kalmıştır.	Kara Perşembe olarak anılan Rusya Krizi Rus petrol, doğalgaz ithalatı dolar bazından yaptıklarından kazançları artmıştır.
2000	2000 KASIM	TÜRKİYE	BANKACILIK	Bankacılık sisteminde yeterli düzenleme ve önlemler alınamamıştır.	Türkiye'de devam eden 1994 Krizinin etkileri ve 1999 yılında yaşanan büyük depremin etkisi de ekonomik krizi olumsuz yönde etkilemiştir.	DİBS'lerin ikinci el piyasada satışa çıkması faiz oranlarını sınırsızca yükseltti. Kamuya güven azalmıştır. DİBS'lere finansman sağlanamamıştır. Bunun sonunda Döviz Krizi yaşanmıştır.
2001	2001 ŞUBAT	TÜRKİYE	BANKACILIK	Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasında yaşanan siyasi sorunların etkisiyle başlamıştır.	Siyasi nedenlerin yol açtığı ve piyasalara duyulan güvenin azalmasının etkisi. TCMB uyguladığı politikalar yetersiz kalmıştır. Mali nitelikli bir krizdir.	Kara Çarşamba olarak da bilinene kriz Türkiye yeniden bankacılık sektöründe düzenleme ve denetleme sağlamıştır.
2008	GLOBA L KRİZ	ABD	BANKACILIK	Eylül 2008'de Lehman Brothers Bankası'nın iflasiyla ortaya çıkmıştır.	Kriz ABD ülkesinde gayrimenkul sektöründe hızlı ve denetimsiz bir büyüme yaşamıştır.	Krizin Küresel oluşu ve Finansal Sektörü de etkilediği gibi uluslararası piyasaları da olumsuz etkilemiştir. Türkiye bu krizi teğet geçmiştir.

5.SONUÇ

20. yy'in II. Çeyreğinde tüm dünyada oluşan ulusal sınırların önemini gittikçe kaybetmesiyle birlikte gelişmekte ve gelişmiş ülkeler içerisinde birden fazla kriz yaşanmıştır. Yaşanılan bu krizler tüm dünyada gelir kaybı, istihdamının azalması, işsizlik sorununun artması, yatırımların azalması, ithalat ve ihracatın azalması gibi büyük olumsuzluklar meydana gelmiştir.

Krizlerin çok fazla olması bu konular hakkında çalışmalar yapılmasında neden olmuştur. Her krizin nedeni farklılık göstermektedir.

Bankacılık sektöründe krizden korumaya çalışmak için şube sayılarının değer bakımından sağlam, risk yönetimini sağlaması, denetimi sağlam ve sistematik bir şekilde yapması gibi uygunluklara dikkat edilmesi gerekir. Ayrıca bankalar mevduat sahiplerinin haklarını koruyup güvence altına almalı, piyasaya güven sağlaması gerekmektedir. Sektörün gelişimi için iş bölümü ve uzmanlaşma, kaliteli hizmet, iyi bir performans ve etkin bir operasyonel çalışmalar sağlaması piyasa için etkin bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Bankacılık sektörü ülkenin kalkınması ve gelişmesine fon sağladığı için bu sektördeki krizleri en az zarar ile atlatılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*. Ankara: GERçek Yayıncılık.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık*. İstanbul: Tekin Yayınları.
- ASLANPENÇE, M. (2017). Bankacılık Krizlerinin Tahmininde Erken Uyarı Sinyallerinin Başarısı Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği. *Bankacılık Krizlerinin Tahmininde Erken Uyarı Sinyallerinin Başarısı Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği*.
- ASOMEDYA. (2001). *Türkiye'de Bankacılık ve Finansal Krizleri*. Asomedyaya.
- Atkan, C. C. (2010). Kriz Yönetimi. *Yeni Türkiye Dergisi*, 42.
- AYDIN, R. (2003). Bankacılık Krizleri ve Türkiye. *Bankacılık Krizleri ve Türkiye*.
- BORAN, G. A. (2006). Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri Ve Türkiye. *Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri Ve Türkiye*.
- CANÖZKAN, M. (2005). Türkiye Ekonomisinde Bankacılık Krizleri Ve Bu Krizlerin Öngörülebilirlik Analizleri. *Türkiye Ekonomisinde Bankacılık Krizleri Ve Bu Krizlerin Öngörülebilirlik Analizleri*.
- Çolak, Ö. F. (2001). Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri. *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 15-30.
- DAĞLAROĞLU, T. (2004). Gelişmekte Olan Piyasa Ekonomilerinde Döviz Kuru-Bankacılık Krizleri Ve Nedenler. *Gelişmekte Olan Piyasa Ekonomilerinde Döviz Kuru-Bankacılık Krizleri Ve Nedenler*.
- Diñçer, A. (2006). *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler*. Ankara: DPT.
- Erdem, E. (2006). *Para ve Banka*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İİBF.
- Gorton, G., & Calomiris, C. (1998). The Origins of Banking Panics: Facts and Bank . *World Economic And Financial Surveys*, 74.
- Güçlüay, S. (2001). *Ortaçağ'da Ticari Müesseseler(Bankalar, Birlikler, Şirketler)* (Cilt 11). Elağzı: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

- GÜLBAHAR, S. (2017). Finansal Kriz-Bankacılık Krizleri Bağlamında Etkilenen Bankaların Yeniden Yapılandırılması. *Finansal Kriz-Bankacılık Krizleri Bağlamında Etkilenen Bankaların Yeniden Yapılandırılması*.
- Günel, M. (2007). *Para, Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Yeni Dönem Yayınlar.
- Hammurabi Kanunları. (2019, Mayıs).
http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/hamurabi.htm.
http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/hamurabi.htm:
http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/hamurabi.htm
 adresinden alınmıştır
- HANKS, P., MCLEOD, W., & URDRANG, L. (1986). *Collins Dictionary of English Language*. Collins.
- Kandemir, Y. D. (2017). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- KARATAŞ, B. (2004). Bankacılık Krizleri: Türkiye, Meksika Ve Japonya Örneği. *Bankacılık Krizleri: Türkiye, Meksika Ve Japonya Örneği*.
- Kepenek, Y., & Yentürk, N. (2005). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- KEPEZ, B. (2006). Türkiye'deki Bankacılık Krizleri İçin Bir Öncü-Gösterge Modeli. *Türkiye'deki Bankacılık Krizleri İçin Bir Öncü-Gösterge Modeli*.
- Kibritçioglu, A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*(41), 9.
- Marshall, D. (2010). *Understanding the Asian Crisis: Systemic Risk As Coordination Failure*. Chicago: Economic Perspectives.
- Öçal, T., & Çolak, Ö. F. (1988). *Para-Banka*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Özerol, H. (2009). *Kriz Geliyorum Der*. İstanbul: Elma Yayıncılık.
- ÖZKESGİN, N. (2015). Türkiye'deki Bankacılık Krizlerine Yönelik Bir Erken Uyarı Sistemi Modellemesi. *Türkiye'deki Bankacılık Krizlerine Yönelik Bir Erken Uyarı Sistemi Modellemesi*.
- Para Teknik. (2018). <https://www.parateknik.com/2018/11/doviz-krizi-nedir.html>. mayıs 2019 tarihinde <https://www.parateknik.com/2018/11/doviz-krizi-nedir.html>:
<https://www.parateknik.com/2018/11/doviz-krizi-nedir.html> adresinden alındı

- Parasız, İ. (1997). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar: Teori ve Politikalar*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, İ. (2000). *Modern Bankacılık; Teori ve Uygulama*. İstanbul: Banksis Yayınlar.
- Reinhart, C., & Rogoff, K. (2010). From Financial Crash to Debit Crisis. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, 2.
- Şahin, H. (2009). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*. Bursa: Ezgi Yayıncılık.
- TBB. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi*.
<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf>:
<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf>
adresinden alınmıştır
- TBB. (2019, Mayıs).
<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/796/rekabetKitap.pdf>.
<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/796/rekabetKitap.pdf>:
<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/796/rekabetKitap.pdf>
adresinden alınmıştır
- TCMB. (2019, Mayıs). *Dünden Bugüne TCMB*.
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkında/Tarihçe>:
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkında/Tarihçe> adresinden alınmıştır
- TCMB. (2019, Mayıs). <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR>. Mayıs 2019 tarihinde <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR>:
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR> adresinden alındı
- Tokan, M. (2001). *Bankacılık Teori Uygulama Ve Yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tokgöz, E. (2009). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*. Ankara: İmaj Yayınlar.
- TURGAN, E. (2013). 2008 KRİZİNİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNE ETKİSİ VE KRİZLERİ ÖNLEMeye YÖNELİK GELİŞTİRİLEN MEKANİZMALAR.

- YAHŞI, F. (2006). Uygulanmakta Olan Makroekonomik Politikaların Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri. *Uygulanmakta Olan Makroekonomik Politikaların Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri*.
- Yardımcıoğlu, M., & Büyükşalvarcı, A. (2007, Temmuz-Aralık). Bankacılık Sektörü Pratiğinde Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi. *Maliye Dergisi*(153), 143.
- Yiğitoğlu, A. İ. (2005). KrizSonrası Dönemde Türkiye Ekonomisi'nin ve Bankacılık Sektörünü Değerlendirmesi. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 119.
- YILMAZ, Ö., KIZILTAN, A., & KAYA, V. (2005). İKTİSADİ KRİZ KURAMLARI, FİNANSAL KÜRESELLEŞME VE PARA KRİZLERİ.
- YÜCEL, S. (2004). Bankacılık Krizleri, Çözüm Önerileri Ve Türkiye Örneği. *Bankacılık Krizleri, Çözüm Önerileri Ve Türkiye Örneği*.
- YÜKSEL, S. (2015). Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*.
- ZENGİN, S., & YÜKSEL, S. (2016). LİKİDİTE RİSKİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME.